

در تفسیر رایت الکرسی

فقیه عالیقدر مرحوم آیت الله

شیخ محمدرضا مهدوی دامغانی

به کوشش: محمدجواد مهدوی دامغانی

خداشناسی در تفسیر آیت الکرسی

مرحوم آیت الله محمد رضا مهدوی دامغانی

انتشارات دلیل ما

به کوشش: محمد جواد مهدوی دامغانی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰/۰۰۰ تومان

چاپ: نگارش

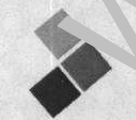
شابک: ۳ - ۱۳۹ - ۴۴۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸

تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۴۹۸۸ - ۳۷۷۳۳۴۱۳ (+۹۸۲۵)

م. مرکزی: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه ششم، واحد ۶۱۲ و ۶۱۳
(۱۰۰۰۱۱۱۱ با ما) | Info@dalilema.ir | www.dalilema.ir (خرید آنلاین)

مراکز پخش

قم. خیابان معلم. مجتمع ناشران. طبقه ۴۴. واحد ۴۴. تلفن: ۳۷۷۴۴۹۸۸ و ۳۷۷۳۳۴۱۳
قم. خیابان صفائیه. رویروی سرچشمه ۳۰۳. پلاک ۷۵۹. تلفن: ۳۷۷۳۷۰۱۱ و ۳۷۷۳۷۰۰۱
تهران. خیابان انقلاب. خیابان فخررازی. بخش بن بست ری. پلاک ۶۱. تلفن: ۶۶۴۶۴۱۴۱
مشهد. چهارراه شهداء. ضلع شمالی باغ نادری. کوچه شهید خوراکیان. مجتمع گنجینه کتاب. طبقه اول. تلفن: ۳۲۲۳۷۱۱۳-۵

انتشارات دلیل ما

www.dalilema.ir

مرکز نشر و پخش کتب معارف اهل بیت

۹ سال ناشر نمونه و برگزیده کشوری

با تولید بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب

سرشناسه	مهدوی دامغانی، محمد رضا، ۱۳۱۲ - ۱۳۸۲.
عنوان و نام پدیدآور	خداشناسی در تفسیر آیت الکرسی / محمد رضا مهدوی دامغانی؛ به کوشش محمد جواد مهدوی دامغانی.
عنوان قراردادی	آیه الکرسی. فارسی - عربی. شرح
مشخصات نشر	تهران: دلیل ما، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۳۵۶ ص.
شابک	978-600-442-139-3
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	تفاسیر (سوره بقره. آیت الکرسی)
موضوع	تفاسیر شیعه - قرن ۱۴
موضوع	Qur'an -- Shiites hermeneutics -- 20th century
موضوع	خداشناسی (اسلام) -- جنبه های قرآنی
موضوع	God (Islam) -- Knowableness -- Qur'anic teaching
شناسه افزوده	مهدوی دامغانی، محمد جواد، ۱۳۶۸ -؛ گردآورنده
رده بندی کنگره	۱۳۹۷: ۴۰۲/۱۳/م
رده بندی دیویی	۲۹۷/ ۱۸
شماره کتابشناسی ملی	۵۶۰۱۸۲۴

فهرست نگاشته‌ها

مقدمه	۱۹
پژوهشی در تفسیر آیت الكرسي	۲۵
آیت الكرسي برترین آیه قرآن	۲۷
متن ترجمه	۲۷
آیت الكرسي کدام آیه است؟	۲۹
نگاهی به ضایل آیت الكرسي	۳۰
۱. سیدالایات	۳۰
۲. مهم‌ترین آیه	۳۱
۳. مجوز ورود بهشت	۳۲
۴. در حصن حصین	۳۳
۵. برطرف کننده هزاران مکروه	۳۳
۶. هزار برکت و هزار رحمت	۳۴
۷. عبادت تمام دوران زندگانی	۳۴
۸. مداومت بر آیت الكرسي کار پیامبران، صدیقان و شهیدان	۳۵
۹. حاجت روا	۳۵

بخش اول

توحید و خداشناسی

اساس اعتقاد و ایمان	۳۹
توحید دژ استوار الهی	۳۹

- ۴۰ در پیشگاه خدای کریم
- ۴۳ توحید ریشه رشد انسان
- ۴۴ توحید چیست؟
- ۴۶ توحید و وادی استغفار انسان
- ۴۹ ذکر سحرگاهان موحدان
- ۵۱ استغفار از کارهای نیک
- ۵۲ ضعف یقین به حضرت حق
- ۵۳ کثرت رحمت و پیوند ناگسستنی با حضرت حق
- ۵۵ حضرت زراة السلام از دل‌های عظیم توحید
- ۵۸ صدیقه کبری‌ه از مس‌تقیم توحید
- ۶۲ عجز و عدم وصول به حق معرفت
- ۶۴ معرفت قرآنی و حدیثی
- ۶۴ شیوه متکلمان
- ۶۵ شیوه قرآن
- ۶۹ خداشناسی فطری
- ۷۱ بالاترین مقام عبودیت
- ۷۲ حضرت زهراة السلام عابدترین بنده الهی
- ۷۵ ممنوعیت ارزش‌گزاری اعمال
- ۷۶ معرفت و یکتاپرستی امام حسین (علیه السلام)
- ۷۷ معرفت، عنایتی از خدای متعال
- ۷۹ شناخت خدای سبحان در صحیفه سجادیّه
- ۸۱ عدم حصول معرفت به وسیله عقل
- ۸۲ مغناطیس حضور اهل بیت (علیهم السلام)

۸۳	مخلوقات و عدم امکان احاطه به صفات پروردگار
۸۴	نفی صفات کمال توحید
۸۵	فضائل معرفت الله
۸۶	خداشناسی و تکامل روح
۸۷	انسان و درخواست معرفت
۸۹	انواع معرفت به حضرت حق
۸۹	۱. ناتوانی درک حقیقت
۹۰	۲. ناتوانی شناخت اوصاف
۹۲	حد فهم علم
۹۳	۳. ناتوانی شناخت افعال
۹۵	شریف‌ترین آیه قرآن
۹۶	معرفت به اعظم آیات قرآن
۹۸	جامعیت آیت الکرسی نسبت به آیات دیگر
۹۹	سوره اخلاص
۱۰۰	سوره آل عمران
۱۰۱	سوره حشر

۱۰۲. «الله لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ»

۱۰۲	کلمه جلاله «الله»
۱۰۳	معنای «الله»
۱۰۵	عالی‌ترین توصیف خدای متعال
۱۰۶	گام اول توحید
۱۰۷	اقرار به عبودیت، بهترین زاد و توشه

- عظمت «لا اله الا الله» ۱۰۷
- علامت و نشانه توحید ۱۰۸
- ﴿الْحَيِ الْقَيُّوم﴾ ۱۰۹
- اسم مبارک «حَیّ» ۱۰۹
- «حَیّ» یعنی چه؟ ۱۱۰
- حقیقت زندگی و حیات ۱۱۲
- حیات مخلوقات ۱۱۲
- حیات حضرت پروردگار ۱۱۴
- «الْحَيّ» امهات اختصاصی ۱۱۷
- حیات، کمالی از کمالات پروردی ۱۲۰
- انواع مراتب حیات ۱۲۰
- حیات و زندگی آفریده‌های خدای سبحان ۱۲۲
- جدایی و بریدن از همه خلق ۱۲۴
- ابتدا به نعمت از ناحیه خدای سبحان ۱۲۵
- ممنوعیت نسبت ظلم به خدای سبحان ۱۲۶
- یکتاپرستی و تفضل پروردگار ۱۲۷
- خضوع و بندگی از آثار معرفت و خداشناسی ۱۲۸
- نگرانی و ترس در دنیا نشانه عدم معرفت الله ۱۳۱
- قدرت امیر المومنین علیه السلام پرتویی از آثار معرفت الله ۱۳۲
- علی علیه السلام معلم توحید امین وحی ۱۳۴
- حیات نسبی موجودات ۱۳۵
- درک حیات و درجات معرفت بالله ۱۳۶
- حیات ابدی سرای قیامت ۱۳۹

- مدار ولایت و امامت ۱۴۰
- واژه «قیوم» در قرآن ۱۴۱
- قائمیت انحصاری ۱۴۳
- قیوم، اصل و جامع تمامی اسمای الهی ۱۴۴
- خداشناس حقیقی ۱۴۶
- قائمیت حضرت مهدی (عج) ۱۴۸
- جنگ بدر و ذکر «الحی القيوم» ۱۵۰
- آراش ها ثمره شناخت حق قیوم ۱۵۱
- همه از آن خدای قیوم ۱۵۳
- اهل بیت عصم و طهارت حبیب خدای حق قیوم ۱۵۵
- پاسخ جالب پیامبر رحمت ﷺ به مرد عرب ۱۶۰
- حیات واقعی و قیومیت ۱۶۳
- «لَا تَأْخُذْهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ» ۱۶۶
- پژوهشی در واژه «سینه» ۱۶۶
- ذات کبریایی خدای سبحان به دور از هر چرت و خواب ۱۶۷
- پرسش حضرت موسی علیه السلام درباره خواب پروردگار ۱۶۸
- جنبه آموزشی بودن پرسش‌ها ۱۷۰
- ممنوعیت اظهار سلیقه در دین ۱۷۱
- بطلان قیاس در دین ۱۷۳
- برخی از صفات پروردگار ۱۷۷
- صفت منحصر به فرد ۱۷۸
- چرا واژه «سینه» بر «نوم» تقدّم یافته است؟ ۱۷۸

برهان و استدلال در نفی خواب پروردگار ۱۷۹

اهل بیت علیهم السلام آیه و نشانه پروردگار ۱۸۳

﴿لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ۱۸۵

مالکیت آسمان‌ها و زمین ۱۸۵

«ملک» و «مُلک» ۱۸۶

نفی نقش اسباب و علل ۱۸۷

اسباب و علل، واسطه‌هایی از جانب خدا ۱۸۷

خدا و دور قلبی مؤمنان ۱۸۹

خداشناسی ربی ملی به دنیا ۱۹۱

داستانی جالب ۱۹۳

زیارت رسول اکرم ﷺ و قیامت ۱۹۵

حسرت همگانی روز قیامت ۱۹۶

﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ ۱۹۹

معنای شفاعت ۱۹۹

شفاعت چیست؟ ۲۰۰

شفاعت از اصول مسلم اسلامی ۲۰۰

مقام شفاعت کبری ۲۰۲

شفاعت نیاز همگان ۲۰۶

شبهه‌ای ناروا ۲۰۷

پاسخ از این شبهه ۲۰۷

۲۰۷	شفاعت و نیاز به ارتباط معنوی
۲۰۸	شفاعت عامل تربیت
۲۰۹	تلاش برای کسب شرائط شفاعت
۲۱۱	شفاعت از منظر دیگر
۲۱۲	هیچ آیه قرآن شفاعت را نفی نمی‌کند!
۲۱۳	شفاعت و ادیان دیگر
۲۱۴	آین مسیحیت و شفاعت
۲۱۵	شفاعت و آسن یهود
۲۱۶	شفیعان رور رستاسیز
۲۱۶	۱. پیامبر اکرم ﷺ
۲۲۰	۲. اهل بیت معصومین علیهم السلام
۲۲۱	۳. قرآن کریم
۲۲۱	۴. انبیای الهی
۲۲۱	۵. شیعیان
۲۲۳	حضرت زهراء علیها السلام و مقام شفاعت
۲۲۳	شفاعت حضرت زهراء علیها السلام
۲۲۷	شفاعت امام رضا علیها السلام
۲۲۹	﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾
۲۲۹	احاطه پروردگار جهانیان به شیعیان
۲۳۲	دستیابی به علم الهی
۲۳۳	انحصار قدرت در خداوند

۲۳۳		انحصار عزت در خداوند
۲۳۴		انحصار حیات در خداوند
۲۳۴		انحصار علم و دانش در خداوند
۲۳۵		تفاوت علم خدا با علم مخلوقات
۲۳۶		عجز عقل از درک صفات خالق
۲۳۷		مدعیان رؤیت
۲۳۸		اما سجدوا لله و نفی رؤیت خدا
۲۴۱		آفرینش و اراده حضرت حق
۲۴۱		عنایت مگانی حضرت حق
۲۴۴		«وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ»
۲۴۴		وصف کرسی
۲۴۶		تفاوت عرش و کرسی
۲۴۸		منظور از کرسی خدا چیست؟
۲۴۸		۱. معنای ظاهری
۲۵۰		۲. نوعی تمثیل
۲۵۰		۳. سلطنت و قدرت مطلق خدای متعال
۲۵۰		۴. علم و دانش گسترده خدای متعال
۲۵۱		۵. ظرفی برای تمام مخلوقات
۲۵۱		«کرسی» در روایات
۲۵۲		دیدگاه اهل بیت علیهم السلام
۲۵۴		عظمت «کرسی» الهی

۲۵۵	«وَلَا يَتُودُّهُ حِفْظُهُمَا»
۲۵۵	نفی خستگی
۲۵۶	احتمال در ضمیر «یتوده»
۲۵۷	اقرار در برابر عظمت الهی

۲۵۸	«وَهُوَ أَلْعَلُّ الْعَظِيمِ»
۲۵۸	علی و العظیم
۲۵۹	لطف و رحمت خدای متعال
۲۶۰	استغفار ملائکه مظاهر رحمت حق تعالی

بخش دوم

دیر در ستر اختیار

۲۶۵	«لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ»
۲۶۵	شأن نزول آیه
۲۶۷	واژه «اکراه»
۲۶۸	پذیرش دین بدون هیچ اجبار و اکراهی
۲۶۹	ایمان و عدم پذیرش زور و اجبار
۲۶۹	قرآن و هدایت انسان
۲۷۰	حکمت خدای سبحان
۲۷۰	اسلام دین منطق و برهان، نه شمشیر و زور
۲۷۲	اکراه در فروع دین
۲۷۲	۱. امر به معروف و نهی از منکر
۲۷۳	۲. حدود و تعزیرات

- دیدگاه‌های گوناگون در نفی اکراه ۲۷۳
- معنای دین ۲۷۴
- طرح یک اشکال ۲۷۵
- پاسخ از اشکال ۲۷۶
- ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ ۲۷۷
- معنی «رشد» و «غی» ۲۷۷
- غیرحمیلی بودن اعتقادات ۲۷۸
- حدود و زیرات رای چیست؟ ۲۷۹
- دلائل تحمیلی نزد دین ۲۸۰
- دین همان اعتقاد قلبی و تسلیم واقعی ۲۸۱
- دین و فطرت ۲۸۳
- سه رکن دین: توحید نبوت امامت ۲۸۴
- دین و اعتقاد پیامبران اولوالعزم ۲۸۵
- حقیقت ایمان و امیر مؤمنان (علیه السلام) ۲۸۶
- نمونه‌هایی از دین باوری امیر مؤمنان علی (علیه السلام) ۲۸۶
۱. صبوری به هنگام هجوم به خانه وحی ۲۸۷
۲. عنایت به جایگاه ویژه امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) ۲۸۷
۳. رعایت امانت در بیت المال ۲۸۸
۴. کفالت عبدالله بن عمر ۲۸۹
۵. بزرگواری در برخورد با عایشه ۲۹۰
۶. رأفت و مهربانی به ابن ملجم ۲۹۰

۲۹۲	﴿فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنِ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ﴾
۲۹۲	مفهوم کلمه طاغوت
۲۹۳	تقدم کفر به طاغوت بر ایمان به خدا
۲۹۳	دو راهکار عملی
۲۹۴	چند دیدگاه در معنای طاغوت
۲۹۴	منظور از طاغوت چیست؟
۲۹۵	ضرورت اصل برائت
۲۹۶	مراحل ایمان
۲۹۶	انسان و آگاهی از اعمال خویش
۲۹۸	چگونگی تحقق شهادت اول ایمان
۲۹۸	۱. کفرورزی و طاعت
۲۹۸	هوای نفس بزرگ‌ترین طاغوت
۲۹۹	۲. تطهیر قلب از محبت‌های غیر خدا
۳۰۰	محبت به اهل بیت (علیهم‌السلام) عین محبت به خدای سبحان
۳۰۱	استمساک یعنی چه؟
۳۰۱	عروه یعنی چه؟
۳۰۲	تجلی ایمان و چنگ به دستاویز استوار الهی
۳۰۳	بی‌نیازی در سایه معرفت پروردگار
۳۰۵	امیر مؤمنان علی (علیه‌السلام) عُرْوَةُ الْوُثْقَى

بخش سوم

حقیقت ولایت الهی

۳۱۱	﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾
۳۱۱	«ولی» یعنی چه؟
۳۱۲	معانی گوناگون «ولی»

۱. سرور و معبود ۳۱۲
۲. سرپرست و صاحب اختیار ۳۱۳
۳. دوست و رفیق ۳۱۴
۴. هادی و راهنما ۳۱۴
- ایمان شرط اصلی خروج از ظلمات ۳۱۴
- «وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ» ۳۱۶
- ولايت طاغوت ۳۱۶
- شیطان، آن همه طاغوت‌ها ۳۱۶
- هدف طاغوت ۳۱۷
- آیا نور و ظلمت در معانی مجازی استعمال شده؟ ۳۱۸
- اخراج از امور حقیقی و واقعی ۳۱۸
- هدایت و ضلالت ۳۲۰
- تعبیر جمع در برابر مفرد ۳۲۱
- اراده‌ای فوق اراده‌ها ۳۲۲
- حقیقت ایمان ۳۲۵
- انواع ایمان ۳۲۶
- دعایی برای ثبات در ایمان ۳۲۸
- ایمان، هدیه الهی ۳۲۹
- مؤمن در سایه موهبت پروردگار ۳۳۰
- اسلام و ایمان ۳۳۳
- ایمان و تشیع ۳۳۴
- ملاک ایمان متمسک به امیرالمؤمنین (علیه السلام) ۳۳۵

امیر مؤمنان علی علیه السلام نور ایمان ۳۳۶

ایمان عاریه‌ای طلحه و زبیر ۳۳۷

﴿أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ ۳۴۲

همیشگی عذاب و آتش ۳۴۲

کتابنامه ۳۴۵

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمد الله على مننه وآلائه والصلوة والسلام على سيد الكونين خاتم النبيين محمد وآله المعصومين، لا سيّما بقية الله في الأرضين ولعنة الله على أعدائهم أجمعين من الأولين والآخرين إلى يوم الدين.

نگارش و قلم فی انی بیرامون کلام الله مجید که به حق معجزه‌ای سترگ و عصا‌واره جهاد و تالش امام بی‌غام‌بران الهی بوده است، بسیار مشکل و پُر مسئولیت است.

حال اگر این کلمات و آیات قرآن کریم، اشرف و اعظم آیات الله باشند قطعاً صعوبت امر مضاعف خواهد بود.

بنابراین، آیات معروف به آیت الکرسی که از عالم‌ترین مضامین قرآن کریم محسوب می‌شود، تفسیری بس جامع و دقیق را می‌طلبد، چرا که به فرموده پیامبر اکرم ﷺ اعظم آیات قرآن است^(۱) و ذات مقدس ربوبی برای معرفت بندگان‌ش به توصیف اسماء حسنی و اوصاف کبریای خود پرداخته، و از خلال حجاب‌ها، اندکی شعاع نور خود را بر قلب‌های تاریک انسان‌ها افروخته است.

آیت الکرسی تکامل توحیدی قرآن کریم را بیان می‌کند و روشن است که مباحث توحیدی، اصل و ریشه تمامی عقاید، افکار و اعمال به شمار می‌رود.

(۱) تفسیر برهان: ج ۱، ص ۲۴۲.

این آیات فرخنده و مبارک مباحث توحیدی عمیق‌تر و دقیق‌تری نسبت به دیگر آیات قرآن دارد و هم‌چنین عمده‌ترین اسماء حسنی و اوصاف الهی به مانند: «حی»، «قیوم»، «رب»، «ملک»، «علم» و «قدرت» در آن مطرح شده است. از طرفی روشن است که اساس و زیربنای تمام حرکات مادی و معنوی هر انسانی، اصول عقاید اوست که اگر صحیح و جامع و مانع از هر کاستی و عاری از هرگونه عیب و نقص باشد، به دنبال آن رفتار و حرکات و افکار او شایسته و مقبول و مرضی نظر حضرتش خواهد بود. لذا کیفیت و کمیت توجه هر انسانی به فروع دین به میزان اعتقادات وی به اصول دین بستگی دارد.

از سوی دیگر در بیان اصول دین و اعتقادات، مسئله توحید و خداشناسی از شرافت و اهمیت ویژه و مهمی برخوردار است، زیرا هسته مرکزی تمام افکار و جهان بینی انسان موحد، خداشناسی اوست.

روشن است که عالی‌ترین حرکت و سر در راه کمال، وصول به بخشی از توحید است که البته توحید کامل و شایسته و ایسته برای هر کسی حاصل نمی‌شود. در روایتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ؛^(۱)

ما تو را چنان که حق معرفت تو و شایسته شناخت هست، نشناختیم.

کتابی که در پیش روست مجموعه‌ای است از سخنرانی‌های فقیه عالی قدر مرحوم حضرت آیت الله حاج شیخ محمد رضا مهدوی دامغانی رحمته الله در شرح و تفسیر آیت الکرسی که پس از انجام مراحل نگارش و تحقیق و تدوین اکنون به زیور طبع آراسته گردیده است.

آنچه همتی مضاعف را برای تحقق این اثر می‌طلبید این نکته بود که با توجه به اختلاف آراء و اقوال و بینش‌های متفاوت بزرگان طریق در اباحت خداشناسی، شناخت و معرفت به اوصاف توحیدی و جهان بینی دینی، آن هم در میان مبانی فلاسفه اسلامی و مبانی مذاهب مختلف کلامی اعم از مکتب اخباری و اصولی و اهل حدیث و مسلک اهل تفکیک، حال مراد و مقصود مؤلف محترم از آن بیانات در مسئله کدام طریق و مشرب بوده است، تطعاً تشخیص این امر دقت و تخصص ویژه‌ای را می‌طلبد و اگر بگویم در بعضی موارد حتی امر بر متخصصان فن و بزرگان این رشته مشتبه می‌شود، گزافه‌گویی ننکرده‌ام، طبعاً این بنده حقیر در این دایره ژرف معانی، از خطا در آمدن نمانده.

فی الجمله از مجموع بیانات مؤلف فقید بدست می‌آید توجه و تمایل بیشتر به کلمات بزرگانی همچون مرحوم آیت الله العظمی میرزا محمد مهدی غروی اصفهانی «اعلی الله مقامه الشریف» بوده است که طبعاً فضای علمی حوزه خراسان متأثر از آن شخصیت بزرگ است، خدایا که والد معظم ایشان، مرحوم آیت الله العظمی حاج شیخ محمد کاظم دامغانی «اعلی الله مقامه الشریف» از اجلاء اصحاب و بزرگان مکتب درسی مرحوم میرزا بوده‌اند.

البته این بدین معنا نیست که در همه امور و مطالب تبعیت محرم از ایشان نموده باشد، بلکه در مواردی سخنان و مطالب دیگری را ارجح و اصح از کلمات و فرمایشات مرحوم میرزا می‌داند.

بر خود فرض می‌دانم از همه بزرگوارانی که برای تهیه و آماده سازی این اثر بذل عنایت نمودند خصوصاً از توجهات حضرت والد معظم «ادام الله ظله» که با احاطه ایشان بر مبانی کلامی و اعتقادی مرحوم مؤلف فقید حقاً چراغ راه این مسیر پر تلاطم بودند، کمال سپاس‌گزاری را داشته باشم.

در پایان از خوانندگان نکته بین و بزرگواری که بنده کمترین را مفتخر می‌فرمایند و با بینش علمی مطالب کتاب را پیگیری می‌نمایند، تمنا دارم کلیه خطاها و کاستی‌ها و لغزش‌ها را از جانب حقیر بدانند که شاید مراد و مقصود مرحوم جدّه را متوجه نشده و یا آن که به درستی پیاده نکرده‌ام و از آن طرف هر چه دقت و صحت و درستی در کتاب است را از ناحیه ایشان بدانند.

امیدوارم این تلاش موجب رضایت حضرت سبحان عجله و خوشنودی قلب مقاس تطب عالم امکان حضرت بقیه الله الاعظم «عجل الله تعالی فرجه الشریف» و شادمانی روح بلند آن مرحوم گردد ان شاء الله.

محمدجواد مهدوی دامغانی